

„Istoria mărunță” și viața la hotare în raportul lui Osman Aga din Timișoara

O seamă de cercetări minuțioase de acum patru decenii ne îndeamnă să-l includem pe Osman Aga (circa 1671 - ?) printre cronicarii care au trăit la Timișoara și au scris despre acest oraș otoman.

În lucrarea sa fundamentală despre istoriografia otomană,¹ Frantz Babinger a presupus în mod îndreptățit, că Osman Aga, fost ofițer (*odabași*) și, din 1700 interpret al divanului eyaletului Timișoara, nu ar fi doar autorul unor memorii cu caracter autobiografic. Presupunerea lui Babinger a devenit, după cel de al doilea război mondial, punctul de pornire al cercetărilor întreprinse de Richard F. Kreutel și Bernard Lewis.

Analiza paleografică atentă, dublată de critica internă a unor manuscrise anonime, l-au determinat pe Richard F. Kreutel, exegetul scrierilor lui Osman Aga, să-i atribuie, pe lângă memoriile semnalate încă din 1927 de Franz Babinger, paternitatea următoarelor lucrări:²

1. **Tarih-i Nemçe** (*Istoria germanilor*).

2. O scurtă istorie a sultanilor și marilor viziri din Imperiul otoman în perioada cuprinsă între pacea de la Karlowitz (1699) și pacea de la Passarowitz (1718).

3. **Kitab-i İnşa** (*Cartea diplomaticii*), însoțită de un apendice intitulat **Tercümanlara lazîm bazî mükalemeler** (Unele pilde necesare <convorbirilor> interpreților).

4. Un manuscris lipsit de titlu, introducere și de orice însemnare a scribului, care este de fapt un raport despre momentele însemnate din activitatea lui Osman Aga ca traducător și diplomat aflat în slujba beglerbegilor din Timișoara și Belgrad.

Le mai putem adăuga, sub rezerva unei viitoare cercetări și analize paleografice comparate, manuscrisul păstrat odinioară la biblioteca liceului Gheorghe Lazăr din Sibiu sub numărul 7773, aflat în prezent în depozitul arhivei din aceeași localitate.

În cele ce urmează nu ne vom opri asupra primelor trei lucrări ale lui Osman Aga. Vom stăruii, în schimb, asupra memoriului lui Osman Aga, care pune în lumină locul ocupat de viața de la hotarele Imperiului Otoman cu „Sfântul Imperiu Romano-German” în relațiile stabilite între cele două state.

Lipsit de titlu și introducere, manuscrisul olograf al lui Osman Aga păstrat la Viena, la **Österreichische Nationalbibliothek**, sub cota Mxt. 657, dezvăluie unele aspecte ale așa-zisei „istorii mărunțe” (*la petite histoire*) de după 1699, într-o perioadă de acalmie, proprie relațiilor dintre otomani și imperiali. Este vorba de o lucrare cu caracter autobiografic pronunțat, scrisă sub forma unui raport amplu, căruia i-au fost anexate scrisori reprezentative pentru corespondența purtată de autoritățile otomane cu comandanții militari imperiali aflați la granița dintre cele două state. Observațiile și părerile consemnate de Osman Aga în raportul său sunt cu atât mai interesante și mai

valoroase, cu cât ele diversifică și nuancează cunoștințele noastre generale și stereotipe despre evenimentele petrecute în anii 1703 - 1709. Acesta este, de fapt, cadrul cronologic al raportului întocmit de Osman Aga la 7 ramazan 1137 după Hegira, respectiv la 20 mai 1725.³ Interesul stârmit de acest manuscris cu caracter autobiografic justifică așadar, publicarea de către Richard F. Kreutel, în 1966, a traducerii sale în limba germană sub titlul atribuit: **Zwischen Paschas und Generälen**.⁴ Totodată, încercarea editorului de a stabili, în cadrul aparatului critic, autenticitatea și veracitatea evenimentelor consemnate de Osman Aga confirmă manuscrisului valoarea ca izvor istoric. Este vrednic de menționat faptul că această lucrare redă „pe viu” modul în care s-au produs conflictele de graniță și în care reprezentanții celor două imperii și-au pus în joc întreaga iscusință pentru a tărăgăna, potrivit ordinelor primite, rezolvarea lor.

Motivul pentru care „Sfântul Imperiu Romano-German” s-a străduit să păstreze *status-quo*-ul de la granița cu Imperiul otoman au izvorât din primejdia reprezentată de lupta pe două fronturi. Dispuns să sacrifice bani și chiar o parte a prestigiului său, Imperiul, implicat în războiul cu Franța pentru succesiunea la tronul Spaniei, a căutat să zădărnicească încheierea alianței între răsculații curuți conduși de Francisc Rákóczy al II-lea și Poartă.

La rândul său, Imperiul otoman, sleit de războiul îndelungat purtat împotriva imperialilor și de pierderile teritoriale suferite în Ungaria, abia a putut face față unei crize interne grave. Perspectiva transformării revoltei ienicierilor din august 1709 într-o răscoală populară generalizată a dus la înlocuirea sultanului Mustafa al II-lea cu Ahmed al III-lea. Dar rezolvarea treptată a crizei interne a însemnat și crearea terenului favorabil demersurilor întreprinse de reprezentanții Franței pentru a determina Poarta să încheie cu Francisc Rákóczy al II-lea o alianță îndreptată împotriva Curții de la Viena. Un timp, marii demnitari otomani au refuzat, în mod constant, să adopte planul francez de angrenare a „Sfântului Imperiu Romano-German” în lupta pe două fronturi: pe cel francez, în apus, și pe cel otomano-curuț, în sud-est. Această atitudine oficială a Porții nu a exclus însă tendințele abuzive și războinice ale unor comandanți militari otomani de la hotarele cu „Sfântul Imperiu Romano-German.”

Dimpotrivă, dorința Porții de a menține pacea cu orice preț a rămas la fel de fermă, așa cum rezultă din observațiile și însemnările lui Osman Aga. În această privință raportul său este o mărturie prețioasă pentru politica din anii 1699 - 1715 a celor două imperii rivale. După această dată conflictul armat a fost dezlănțuit de expediția marelui vizir Damad Ali pașa în Moreea împotriva Veneției, aliatul „Sfântului Imperiu Romano-German.” Declarației oficiale de război, adresată Porții de Curtea de la Viena i-a urmat expediția victorioasă a prințului Eugeniu de Savoia, care a atacat, până la încheierea păcii de la Passarowitz (1718), cetățile Petrovaradin, Timișoara și Belgrad.

Printre faptele aparent „mărunte” consemnate în raportul lui Osman Aga se numără câteva momente semnificative ale carierei sale de translator și diplomat aflat în slujba comandanților militari ai cetăților Timișoara și Belgrad. Este vorba, în primul rând, de solia sa la Francisc Rákóczy al II-lea, conducătorul curuților răsculați, în vederea rezolvării litigiilor generate de circulația negustorilor musulmani dincolo de Mureș. În al doilea rând, amintim implicarea eficientă a lui Osman Aga în rezolvarea litigiilor amintite și în stabilirea hotarului din Bosnia între cele două imperii.

Din punctul de vedere al valorii și însemnătății sale, ca izvor istoric, raportul lui Osman Aga este vulnerabil datorită faptului că autorul a consemnat evenimentele la multă vreme de la producerea lor. Este vorba de un interval de 24 de ani de la data la care a avut loc primul eveniment relatat și de o perioadă de 15 ani după ultimul fapt consemnat.⁵ În aceste împrejurări, dubiile cu privire la rigoarea cronologică a expunerii lui Osman Aga sunt îndreptățite. Există așadar, un coeficient de eroare pus în lumină de textul tradus de Richard F. Kreutel, deși Osman Aga s-a străduit să dateze cât mai exact cu putință atât evenimentele narate cât și scrisorile transcrise, care i-au aparținut lui Francisc Rákóczy al II-lea, beglerbegului de Timișoara, Ali pașa și generalului din Seghedin, baronului Globitz. Printre inadvertențele cronologice frapante ale raportului întocmit de Osman Aga se află, pe de o parte, postdatarea cu 7 luni a asediului cetății Seghedin de către Francisc Rákóczy al II-lea. Din izvoarele și istoriografia europeană reiese că Francisc Rákóczy al II-lea și-a cantonat trupele în fața Seghedinului în octombrie - noiembrie 1703⁶ și nu în perioada 20 iulie - 15 august 1704 (17 rebi-ül-evvel - 17 rebi-ül-ahîr 1115 H), așa cum rezultă, în mod eronat, din raportul lui Osman Aga.⁷ Pe de altă parte, și datarea - la sfârșitul anului 1705 și începutul anului 1706 - a soliei lui Osman Aga la Francisc Rákóczy al II-lea constituie tot o inadvertență cronologică. Se pare că această solie poate fi plasată în intervalul ianuarie - aprilie 1707⁸, datare care trebuie pusă în legătură cu cea de a doua expediție a lui Francisc Rákóczy al II-lea în Transilvania.⁹

Cercetând și alte confuzii cronologice, am ajuns la concluzia că acestea privesc aproape în exclusivitate evenimentele din anii 1705 - 1707, adică proclamarea lui Francisc Rákóczy al II-lea ca principe al Transilvaniei și intervenția militară a feldmareșalului conte Louis d'Herbeville în Transilvania împotriva lui Francisc Rákóczy al II-lea. Potrivit lui Osman Aga, Rákóczy ar fi fost proclamat rege al Transilvaniei,¹⁰ știre pe care solul ar fi aflat-o în timpul misiunii sale în Transilvania din perioada ianuarie - aprilie 1707. În realitate, dieta parțială a Transilvaniei, reunită la Alba-Iulia la 6 iulie 1704, a hotărât înscăunarea lui Rákóczy doar ca principe. El a aflat hotărârea stărilor privilegiate numai în vremea când a asediat cetatea Seghedin (20 iulie - 15 august 1704). Osman Aga a plasat însă călătoria lui Francisc Rákóczy al II-lea în Transilvania, în mod greșit, după ridicarea asediului cetății Seghedin, deoarece îl însoțise numai în parte. Nu este vorba de expediția din toamna anului 1705 încheiată cu înfrângerea lui Rákóczy la Jibou (11 noiembrie). Itinerariul urmat de Rákóczy de la Munakacevo prin Ungvár spre Transilvania corespunde mai degrabă călătoriei din 1707, care a avut ca destinație Târgu Mureș, unde stările privilegiate întrunite în dietă i s-au supus.

Memoria l-a indus în eroare pe Osman Aga și în ceea ce privește intervenția militară a feldmareșalului conte d'Herbeville în Transilvania. Autorul a contopit evenimentele petrecute în 1705 cu cele din 1707, dat fiind că această intervenție s-a încheiat cu lupta de la Jibou. În 1707, d'Herbeville nu s-a mai aflat pe teatrul de război imperial din Ungaria și Transilvania, ci în Bavaria, în calitate de comandant militar al trupelor imperiale.¹¹

De altfel și episodul uciderii unui grup de 55 de negustori originari din Timișoara și Belgrad în orașul Kecskemét de către cetele de haiduci sârbi aflați în slujba trupelor imperiale se caracterizează printr-o nouă inadvertență cronologică. În realitate, uciderea

celor 55 negustori reținuți de curuți a avut loc în martie-aprilie 1707¹² și nu în octombrie 1706.¹³

Exceptând inadvertențele cronologice menționate, raportul întocmit de Osman Aga este un izvor reprezentativ nu numai pentru „istoria mărunță” a graniței din Banat între cele două imperii, ci și pentru concepția islamică asupra războiului. Întocmai ca pentru orice luptător musulman de la frontarii, și pentru Osman Aga războiul a însemnat de fapt lupta pentru credință, pentru Islam. În discuția sa cu generalul marchiz Desalleurs, în cursul căreia și-a exprimat nemulțumirea față de răspunsul primit din partea lui Francisc Rákóczy al II-lea la solia sa, Osman Aga nu s-a sfiit să pună pe seama situației din Ungaria toate pierderile teritoriale și înfrângerile suferite de Poartă începând din 1683. În antiteză cu scopul războaielor purtate de statele europene, respectiv hegemonie și extindere teritorială, Osman Aga a insistat asupra caracterului religios, de război sfânt (*djihad*), dobândit de orice expediție otomană: „în conflictul și în lupta noastră cu regii creștini este vorba de credință; voi însă luptați unul împotriva celuilalt numai pentru rang și ocuparea pământului.”¹⁴

De altfel raportul lui Osman Aga, care se află și el sub semnul scăpărilor proprii istoriografiei otomane (incoerență, lipsă de logică internă și echilibru în relatarea evenimentelor), ne dezvăluie și mentalitatea caracteristică funcționarilor otomani mărunți și înalți din această regiune de margine a Imperiului Otoman. În plus, inadvertențele cronologice, pe care le punem pe seama unui *lapsus memoriae*, ne susțin îndoiala exprimată în primul rând de Richard F. Kreutel și Friederich Kornauth cu privire la credibilitatea acestui izvor. Verificarea faptelor și evenimentelor relatate de Osman Aga a fost și va rămâne problematică datorită caracterului lor periferic, propriu „istoriei mărunte” și în urma situării lor în afara marelui flux al dezvoltării istorice reflectat de izvoare. În aceste împrejurări, Richard F. Kreutel și Friederich Kornauth au putut verifica, pe baza documentelor din fondul **Turcica** de la Haus-Hof-und Staatsarchiv din Viena, numai o parte a însemnărilor lui Osman Aga cu privire la obiectul negocierilor purtate cu reprezentanții imperiali în anii 1708 - 1709. În 1966, la data publicării, în traducere, a raportului lui Osman Aga nu a existat posibilitatea verificării sale cu alte izvoare contemporane, deoarece primul volum al cronicii **Nusretname**, redactată de Silahdar Fındıklılı Mehmed Aga, cuprindea doar evenimentele petrecute între anii 1695 - 1699.¹⁵ Cercetarea comparativă a acestui raport cu cronica lui El Hadj Ibrahim Naimeddin Tîmişvarî, cu alte izvoare otomane și europene, ar putea completa, fără îndoială, dacă nu chiar verifica, faptele proprii „istoriei mărunte.”

Nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că în raport poate fi cuprinsă și o distorsiune nesemnificativă a adevărului istoric, în măsura în care aceasta a slujit la subinierea și la accentuarea însemnătății medierii diplomatice a lui Osman Aga. Episoadele semnificative ale activității diplomatice desfășurate de Osman Aga din însărcinarea beglerbegului de Timișoara și a sandjakbegului de Belgrad se înlănțuie și se întregesc, oferind, uneori, o lectură palpitantă.

Textul raportului începe *ex abrupto*, prin redarea scrisorii adresate beglerbegului de Timișoara, Izmirli Ali pașa, de către conducătorul curuților răsculați, Francisc Rákóczy al II-lea, care solicita, în octombrie-noiembrie 1708, ajutor militar otoman pentru cucerirea cetății Seghedin. Ordinul ferm al Porții, de menținere cu orice preț a

păcii încheiate în 1699 la Karlowitz cu „Sfântul Imperiu Romano-German”, a fost folosit de beglerbegul de Timișoara ca temei al refuzului¹⁶ de a-i acorda lui Rákóczy ajutorul cerut. Și solia lui Rákóczy, trimisă la Poartă prin mijlocirea beglerbegului s-a confruntat cu același refuz,¹⁷ acesta fiind motivul înrăutățirii relațiilor dintre răsculații unguri și autoritățile otomane din eyaletul Timișoara. Deteriorarea acestor relații s-a produs rapid, ea manifestându-se, mai întâi, prin hărțuirea negustorilor și supușilor otomani din Timișoara și Belgrad, care făceau comerț pe teritoriul controlat de răsculații curuți. După părerea lui Osman Aga, era vorba de un act de răzbunare, constând în reținerea abuzivă, sub pretexte rizibile, a negustorilor otomani, greci și armeni din Imperiul otoman. Acestei vexațiuni i s-au mai adăugat și alte abuzuri, având același scop de păgubire a negustorilor: vămuirea mărfii în monedă de argint și la tarife maxime, impunerea prețurilor maximale, care reprezentau în realitate jumătate din prețul de achiziție a mărfii, stabilirea parității monezii de cupru bătută de curuți cu moneda de argint, precum și limitarea desfacerii obligatorii a mărfii la numai două orașe: Debretin și Kecskemét.¹⁸ Mai mult, litigiul provocat de obligativitatea desfacerii mărfii la prețul impus de curuți s-a dovedit a fi cauza principală a conflictului izbucnit între autoritățile eyaletului Timișoara și cele ale teritoriului controlat de Francisc Rákóczy al II-lea.

Arestarea, la Kecskemét, a unui număr de 55 negustori, care refuzaseră să-și vândă marfa în condițiile impuse și încercaseră să se întoarcă în eyaletul Timișoara,¹⁹ a constituit obiectul eforturilor diplomatice ale lui Osman Aga. Raportul său cuprinde relatări amănunțite referitoare la acest punct nevralgic al negocierilor succesive duse de Francisc Rákóczy al II-lea, cu împuternicitul său, generalul Bercsenyi, iar apoi cu reprezentanții „Sfântului Imperiu Romano-German.” Pe lângă eliberarea celor 55 de negustori reținuți la Kecskemét, solia lui Osman Aga a mai avut ca scop rezolvarea diferendului creat de furtul unei cirezi de 250 de vite, proprietatea crescătorilor de vite din Seghedin. Aflată la pășune în ținutul Cenadului, adică pe pământ otoman, cireada fusese furată de husarii unguri din Makó, Pap György și Jovái Mihály,²⁰ și dusă peste râul Mureș. Implicarea autorităților eyaletului Timișoara în rezolvarea acestui litigiu a fost impusă nu numai de faptul că furtul avusese loc în ținutul Cenadului, un *khass* al cetății Timișoara,²¹ ci și de obligația de a proteja cireada amintită în schimbul încasării taxei de pășunat. În fine, Osman Aga a primit din partea beglerbegului de Timișoara și misiunea de a negocia și obține răscumpărarea bănească (*prețul sângelui*) cerută de rudele negustorilor musulmani jefuiți și uciși în Transilvania, lângă Turda, de către unguri. Pentru a-i conferi credibilitatea necesară, lui Osman Aga i s-a înmănat câte un memoriu pentru fiecare litigiu ce constituie obiectul negocierilor încredințate de beglerbegul de Timișoara. Tot în acest scop, în suita sa de 10 persoane, au fost incluși și reprezentanți ai negustorilor din Timișoara.²²

Relatarea soliei lui Osman Aga la Francisc Rákóczy al II-lea reflectă totodată modul în care un reprezentant al lumii otomane a perceput nu numai evenimentele însemnate din viața politică a Transilvaniei, ci și normele de comportament din lumea aristocrației. Osman Aga le-a acordat, datorită importanței lor, atenția cuvenită alegerii și proclamării lui Francisc Rákóczy al II-lea ca principe al Transilvaniei. Astfel prezentarea succintă a modului în care avusese loc alegerea și proclamarea principelui în localitățile supuse lui Francisc Rákóczy al II-lea corespunde numai în linii mari realității istorice.

Potrivit informațiilor lui Osman Aga nobilii din Transilvania s-ar fi reunit la Bistrița pentru a-l alege ca principe pe Francisc Rákóczy al II-lea, care le-a depus jurământul de credință. În realitate, este vorba de contopirea unor evenimente localizate și datate greșit, dat fiind faptul că Osman Aga nu a participat la dieta de la Bistrița. El s-a despărțit la râul Șieu²³ de Francisc Rákóczy al II-lea, îndreptându-se spre Cluj. De fapt, la Bistrița avusese loc prima întâlnire a lui Francisc Rákóczy al II-lea cu reprezentanții nobilimii, acolo desfășurându-se ceremonia de prezentare a condițiilor de alegere, de prestare a jurământului de credință în fața stărilor privilegiate, urmată de înscăunarea sa, la 7 aprilie 1707, cu ocazia dietei de la Târgu Mureș. Mult mai interesantă ne apare descrierea modului în care a avut loc proclamarea alegerii principelui pe tot teritoriul care i s-a supus lui Francisc Rákóczy al II-lea. Raportul lui Osman Aga redă într-o manieră aproape cinematografică goana curierilor din oraș în oraș, din sat în sat, pentru a vesti din șă, „în sunetul cornului și în răpăitul tobelor”,²⁴ alegerea noului „voievod” al Transilvaniei. Acest raport dovedește totodată faptul că în satele și orașele pe care le-a străbătut în Transilvania, Osman Aga a luat parte la astfel de adunări ale populației. Tâlmaciul divanului din Timișoara a fost impresionat de ceremonia anunțării alegerii principelui, după cum și normele de comportament din lumea aristocrației par să-l fi surprins în mod deosebit. Este vorba de primirea făcută soției principelui Sieniawski, în prezența lui Osman Aga, de către generalul marchiz Desalleurs. Pentru reprezentantul unei lumi și culturi fundamental deosebite de cea europeană, eticheta franceză după care s-a desfășurat primirea prințesei Sieniawska a însemnat „un șir de nenumărate plecăciuni și politeti.”²⁵ Ele au fost urmate de însoțirea oaspetelui ținut de mână de marchizul Desalleurs până în colțul în care stătea Osman Aga. Prințesa Sieniawska s-a impus nu numai prin frumusețea, costumul bogat împodobit, tivit cu blană de samur cusută pe atlas auriu, ci și prin rangul său înalt, căruia i-a corespuns o suită de însoțitori poloni și 6-7 trăsurile trase de câte 6 cai.²⁶

Salutul musulman „selâm aleyküm” (*pace peste voi*)²⁷ cu care principesa l-a întâmpinat pe Osman Aga dovedește că aceasta nu era străină de lumea otomană. De altfel întrebările delicate și întime puse lui Osman Aga în legătură cu normele musulmane de căsătorie și de concubinaj și cele referitoare la familia proprie pledează pentru acest lucru. Prin apartenența sa la lumea de la granița otomană, ca și prin costumul său, Osman Aga i-a apărut ca o curiozitate, care a creat momente „picante”²⁸ în cursul vizitei principesei Sieniawska la marchizul Desalleurs. S-ar putea ca Osman Aga să fi folosit acest episod pentru a-și pune în valoare prezența de spirit și capacitatea de a ieși, în mod elegant, dintr-o situație stânjenitoare.

Calitățile sale de diplomat i-au nuanțat atitudinea intransigentă atunci când îndeplinirea însărcinărilor primite de la beglerbegul de Timișoara și de la sandjakbegul de Belgrad au impus-o.

În discuția sa cu marchizul Desalleurs, Osman Aga nu s-a sfiit să folosească termeni duri cu privire la negocierile duse cu generalul Bercsényi, convins fiind că vor fi aduși la cunoștința lui Rákóczy. Aceasta a fost doar o cale prin care tâlmaciul din Timișoara și-a exprimat nemulțumirea profundă față de pertractările și subterfugiile la care recursese împunătorul lui Rákóczy. Deși Osman Aga a dispus de câte un memoriu documentat pentru fiecare obiect al misiunii sale, generalul Bercsényi i-a cerut, totuși,

redactarea unui raport care să le cuprindă pe fiecare în parte. Uciderea musulmanilor lângă Turda trebuia judecată de Rákóczy, avându-se în vedere faptul că această crimă se săvârșise pe pământul Transilvaniei.²⁹

Din păcate, litigiile care făcuseră obiectul soliei încredințate lui Osman Aga par să-și fi găsit doar o rezolvare parțială. Este cazul negustorilor reținuți la Kecskemét, pentru care s-a dispus numai eliberarea, nu și restituirea sumelor încasate în monedă de argint ca vamă. Nu s-a pronunțat, în schimb, nici o hotărâre a autorităților curuților cu privire la litigiul generat de furtul cirezii aparținând crescătorilor de vite din Seghedin, motivul invocat fiind efectuarea unor cercetări viitoare.³⁰

Osman Aga a avut tot temeiul să protesteze împotriva modului în care litigiile mai mult nu fuseseră soluționate, cerându-i satisfacție lui Rákóczy în numele beglerbegului de Timișoara. Faptul că nici Poarta și nici beglerbegul de Timișoara nu încheiaseră o alianță cu Francisc Rákóczy al II-lea nu îl scuteau pe cel din urmă de asumarea pagubelor pricinuite.³¹ În același timp, Osman Aga a ocolit cu iscusință răspunsul la problema sprijinului militar otoman cerut de Rákóczy, invocând în mod diplomatic necesitatea respectării de către Poartă a păcii încheiate la Karlowitz.³² La data la care tâlmaciul divanului din Timișoara și-a exprimat deschis, fără menajamente, nemulțumirea în fața marchizului Desalleurs el nu știa câtă dreptate avea. Eliberarea celor 55 de negustori arestați la Kecskemét fusese o făgăduială deșartă a generalului Bercsényi, făcută doar pentru a-i oferi o satisfacție minimă. În realitate, generalul nu s-a grăbit deloc să-i pună pe negustori în libertate, aceștia ajungând din nou prizonieri ca urmare a ocupării orașului Kecskemét de către comandantul imperial de Brod, colonelul Kovay și de husarii sârbi. Amăgiți de făgăduiala lui Kovay, că viața și bunurile le sunt garantate, cei 55 de negustori au devenit victimele husarilor sârbi, care le-au confiscat 70-80 de pungi cu monezi de aur, luându-le apoi și viața.³³

Asasinarea negustorilor otomani la Kecskemét a pus în lumină eșecul deplin înregistrat de solia lui Osman Aga, constituind totodată – din punctul de vedere al autorităților de la Istanbul – o încălcare gravă a prevederilor păcii încheiate în 1699. Cererile de satisfacție adresate de beglerbegul de Timișoara, Ali pașa, baronului de Globitz, generalul din Seghedin, constituie începutul corepondenței îndelungate, care a dus la întâlnirea plenipotențiarilor otomani și imperiali la Slankamen.

Din corespondența inclusă de Osman Aga în raportul său se desprind atitudinile divergente ale celor două părți. Autoritățile otomane, beglerbegul de Timișoara și marele vizir s-au străduit să impună, în conformitate cu prevederile tratatului de la Karlowitz, rezolvarea acestui caz de violare a păcii. Osman Aga a definit atitudinea comandanților militari³⁴ sub a căror jurisdicție intrase litigiul amintit, în strânsă legătură cu declinarea succesivă a competenței lor în luarea unei decizii, dată fiind dependența regiunilor de la granița otomană de Consiliul Aulic de Război (*Hofkriegsrat*). Subordonarea față de Consiliul Aulic de Război le-a asigurat plenipotențiarilor imperiali atât un pretext plauzibil cât și o misiune comodă, ei având doar obligația de a transmite informații despre mersul negocierilor și pretențiilor bănești exprimate de otomani. Distanța mare între Viena și Slankamen, timpul îndelungat necesar adoptării și transmiterii deciziilor imperiale au fost percepute de Osman Aga ca motive eficiente de amânare.

Ele singure nu justifică însă într-un total durată mare a negocierilor, estimată de Osman Aga în mod contradictoriu: mai întâi la un interval de 4-5 luni,³⁵ iar mai apoi

la o perioadă de 16 luni.³⁶ Luând în calcul durata de 16 luni a negocierilor, din momentul în care Ibrahim paşa din Belgrad a murit, s-ar putea presupune că tratativele ar fi început în iulie 1707. Impuse de intervențiile marelui vizir, tratativele de la Slankamen au fost complicate de plenipotențiarilor imperiali, care au invocat o serie de incidente provocate de otomani. Discuțiile purtate de plenipotențiarilor otomani sub conducerea lui Ibrahim Efendi din Belgrad în jurul cazului de la Kecskemét au avut scopul de a obține despăgubiri atât pentru banii și bunurile luate de husarii sârbi cât și pentru uciderea negustorilor otomani. De altfel baronul de Nehem, generalul din Petrovaradin, conducătorul delegației imperiale, a condiționat, nu numai din proprie inițiativă,³⁷ ci și la ordinul primit de la Viena,³⁸ negocierea acestui caz de rezolvarea litigiilor similare din Bosnia. Amânat într-un mod similar cu incidentul pentru care otomanii ceruseră satisfacție la Slankamen, cazul negustorilor de cai, supuși imperiali jefuiți și uciși în Bosnia, nu a fost luat în seamă de sandjakbegul acelei provincii. La fel ca și generalul din Seghedin, baronul de Globitz a invocat pretexte asemănătoare, tocmai pentru a nu da curs cererilor de satisfacție și de restituire a bunurilor prezentate de generalii imperiali din Brod și Ossijek.³⁹ După părerea sandjakbegului de Bosnia, negustorii de cai, cărora li se furaseră 2000 de galbeni, fiind apoi uciși de locuitorii din regiunea Gracanina,⁴⁰ erau vinovați de propria lor soartă. În călătoria lor spre Bosnia Sarayi (Sarajevo), ei nu ar fi trebuit să accepte tovărășia unor necunoscuți. Mai mult, plenipotențiarilor imperiali nu au scăpat niciodată prilejul de a le reproșa reprezentanților otomani simpatia și sprijinul acordat răsculaților curuți. În viziunea lui Osman Aga, confruntarea diplomatică de la Slankamen s-a transformat într-un carusel al litigiilor, pentru care părțile au cerut insistent satisfacție și despăgubiri. Nu în mod întâmplător, plenipotențiarilor otomani au insistat asupra numărului mare de diferende pe care autoritățile imperiale aveau să le rezolve: „Dacă voi ne prezentați o reclamație, atunci noi o vom întâmpina pe aceasta cu 20 de revendicări pe care voi nu le-ați rezolvat și care sunt încă în suspensie.”⁴¹

Tensiunile iscate între plenipotențiarilor otomani și cei imperiali au fost generate și de justificările prezentate de cei din urmă în legătură cu deznodământul negustorilor din Timișoara și Belgrad. Ei își asumaseră doar riscul de a face comerț într-o zonă nesigură, în care nu aveau ce căuta.⁴² În același timp refuzul mascat al părții imperiale de a rezolva acest litigiu, cererea de a se plăti 120 de pungi de monezi de argint⁴³ ca despăgubire pretinsă de moștenitorii negustorilor uciși, reprezintă numai câteva aspecte ale dificultăților care au adus tratativele în impas. Osman Aga a considerat, în mod îndreptățit, că incompatibilitatea obiceiurilor și legilor⁴⁴ în vigoare în cele două imperii fusese piedica principală în calea tratativilor. De altfel, răspunsul plenipotențiarilor otomani cu privire la rezolvarea litigiilor din Bosnia cu imperialii constituie un exemplu grăitor în acest sens: „aceste cazuri trebuie negociate potrivit cerințelor dreptului islamic și pe baza declarațiilor martorilor oculari și voi știți ce greu ar fi dacă pentru fiecare caz în parte ar trebui să vină aici, din cele două părți, toți acești oameni”.⁴⁵

Nici amenințările și deplasarea trupelor din garnizoana cetăților Belgrad și Bögürdelen⁴⁶ la ordinul lui Ibrahim paşa, sandjakbegul de Belgrad, și nici înscenarea unui atac asupra Sirmiumului, teritoriu imperial, nu au reușit să scoată tratativele din impas. Dimpotrivă, ele au avut efectul contrar aceluia scontat. Consiliul Aulic de Război s-a folosit de căi ocolite pentru a-și comunica nemulțumirea autorităților centrale de

la Istanbul, care l-au chemat la ordine pe Ibrahim pașa, sfătuindu-l în mod insistent să nu recurgă „la forță ci la precauție.”⁴⁷ Nesocotirea recomandărilor primite de la Poartă l-au expus din nou pe Ibrahim pașa pedepsei cu decapitarea, în cazul unei noi reclamații din partea Consiliului Aulic de Război, dat fiind că el și-a permis să-l rețină 20 de zile pe interpretul imperial Lakowitz.

Doar moartea lui Ibrahim pașa (octombrie 1708),⁴⁸ urmată de numirea beglerbegului de Timișoara, Ali pașa Bostandjibași, în funcția de comandant general al cetății Belgrad a scos tratativele din impas, impunând totodată o nouă concepție asupra negocierilor. Pentru Ali pașa Bostandjibași rezolvarea acestor litigii s-a transformat într-o afacere de stat însemnată, un adevărat examen pe care trebuia să-l treacă în fața supușilor otomani din Timișoara și Belgrad. De altfel Ali pașa a renunțat în mod deliberat la transformarea cazului negustorilor uciși la Kecskemét într-o sursă de înavuțire, așa cum încercase zadarnic predecesorul său, Ibrahim pașa. În realitate, nu era vorba doar de o atitudine proprie, ci de promovarea unei politici elastice față de imperiali, pe care Poarta i-o ceruse insistent și lui Ibrahim pașa.

În calitatea sa de reprezentant oficial al intereselor otomane, Ali pașa a adoptat măsurile necesare menținerii păcii cu „Sfântul Imperiu Romano-German” și aplanării tensiunilor și litigiilor ivite în relațiile bilaterale. Măsurile au constat, așadar, din schimbarea plenipotențiarului și a modului de desfășurare a negocierilor. Acesta a fost scopul pentru care fostul beglerbeg de Timișoara a recurs la serviciile de interpret și diplomat ale lui Osman Aga, tâlmaciul divanului din Timișoara, căruia generalul Nehem i-a acordat prioritatea cuvenită⁴⁹ la întâlnirea oficială a împuterniciților otomani și imperiali din noiembrie 1708.⁵⁰

Pentru Ali pașa Bostandjibași, reglementarea cazului negustorilor de la Kecskemét a depins deopotrivă de desfășurarea într-un cadru strict confidențial, ca și de modificarea substanțială a cuantumului bănesc cerut ca despăgubire. Ținând seama de refuzul categoric al Consiliului Aulic de Război de a plăti ca despăgubire suma de 120 de pungi,⁵¹ comandantul cetății Belgrad s-a adaptat noii situații. Caracterul confidențial al misiunii lui Osman Aga, precum și reducerea despăgubirilor bănești la suma de 70 pungi,⁵² a coincis cu poziția generalului Nehem, conducătorul delegației imperiale. Potrivit prin prisma rezultatelor sale concrete, calculul politic al lui Ali pașa s-a dovedit a fi corect, deși, în anumite momente ale negocierilor duse de Osman Aga, el a fost adeseori contestat. Mai mult, suspiciunile lui Ali pașa față de intenția Curții de la Viena de rezolvare a litigiilor au riscat să compromită tratativele lui Osman Aga. Neîncrederea comandantului cetății Belgrad a fost alimentată treptat și de încetineala cu care Consiliul Aulic de Război, a ratificat convenția verbală negociată⁵³ la Petrovaradin, prin care se ajunsese la forma finală a convenției scrise. De altfel și pretenția Consiliului Aulic de Război de a plăti despăgubirile cerute numai după ratificarea convenției scrise de către părțile contractante, precum și numeroasele misiuni⁵⁴ ale lui Osman Aga la Petrovaradin, l-au neliniștit, în mod îndreptățit, pe Ali pașa. Fără îndoială că acestea sunt doar câteva din faptele „mărunte” relatate de Osman Aga, tipice pentru climatul în care, vreme de trei ani, s-a negociat acordul încheiat la 25 martie 1709 (13 muharrem 1121 H.) între cele două imperii.⁵⁵ Versiunile negociate și confruntate de Osman Aga aparțin, probabil, acestui acord publicat de baronul de Testa,⁵⁶ care cuprinde atât reglementarea cazului Kecskemét și restituirea

unei nave capturate în portul Durazzo cât și stabilirea hotarelor din Bosnia între cele două imperii. Raportul lui Osman Aga ne oferă detalii necunoscute până acum⁵⁷ cu privire la schimbul instrumentelor de ratificare, la ceremonia de ratificare a convenției și de înmânare a despăgubirilor. Cu toate acestea, raportul devine eliptic în privința participării lui Osman Aga la rezolvarea litigiilor din Bosnia. Informația este generală, prezentând modul de cercetare atât de către împuterniciții otomani, cât și de către cei imperiali, a unui mare număr de litigii, dintre care 73⁵⁸ nu și-au găsit rezolvarea. Ele au fost incluse în raportul asupra situației din Bosnia, înaintat Porții de către comandantul din Belgrad. Judecarea timp de 6 luni,⁵⁹ la Raca și Brod, în conformitate cu legea Islamului (*şaryia*), a litigiilor ivite în afara teritoriilor otomane s-a lovit de multe greutăți. Ele au decurs din faptul că nu s-a putut îndeplini condiția indispensabilă judecării islamice, anume aducerea martorilor musulmani din teritoriul aparținând „Sfântului Imperiu Romano-German.”

Singură, aplicarea prevederilor tratatului de pace de la Karlowitz a asigurat, în cele din urmă, după discuții sterile și interminabile, ieșirea din acest cerc vicios.

Relatarea celei de a doua solii a lui Osman Aga la Petrovaradin și în Bosnia ne oferă o mulțime de fapte mărunte, fără de care nu pot fi înțelese pe deplin nici unele urmări ale păcii de la Karlowitz și nici pasajul din Istoria imperiului otoman scrisă de Hammer, despre convenția încheiată la 25 martie 1709. Rezolvând litigiile dintre cele două imperii, ea a consolidat pacea de la Karlowitz. Fără îndoială că meritul cel mai mare al raportului întocmit de Osman Aga constă în prezentarea graniței dintre Imperiul otoman și „Sfântul Imperiu Romano-German” ca o zonă aparte, care și-a avut viața și istoria sa. Dar, în momente critice și datorită unor conflicte, tocmai această zonă a ajuns să influențeze „istoria cea mare,” impunând reglementări noi între cele două puteri.

NOTE

- ¹ Fr. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, p.249.
- ² R. F. Kreutel, *Die Schriften des Dolmetschers Osman Aga aus Temeschwar in Der Orient in der Forschung. Festschrift für Otto Spies*, ed. W. Hoenerbach, Wiesbaden, 1967, p. 435-442.
- ³ *Ibidem*, p. 438.
- ⁴ *Zwischen Paschas und Generälen. Bericht des Osman Aga aus Temeschwar über die Höhepunkte seines Wirkens als Diwandolmetscher und Diplomat*, ed. R. F. Kreutel, Graz-Viena-Köln, 1966.
- ⁵ *Ibidem*, p. 14.
- ⁶ *Ibidem*, p. 19.
- ⁷ Vezi întreaga discuție legată de această eroare cronologică la R. F. Kreutel, *op. cit.*, p. 132-133.
- ⁸ *Ibidem*, p. 30, 135.
- ⁹ *Ibidem*, p. 142.
- ¹⁰ *Ibidem*, p. 36.
- ¹¹ *Ibidem*, p. 141.
- ¹² *Ibidem*, p. 142.
- ¹³ *Ibidem*, p. 61-62.
- ¹⁴ *Ibidem*, p. 54.

- 15 **Ibidem**, p. 13.
- 16 **Ibidem**, p. 21.
- 17 **Ibidem**, p. 23.
- 18 **Ibidem**, p. 25-26.
- 19 **Ibidem**, p. 27.
- 20 **Ibidem**, p. 43.
- 21 **Ibidem**, p. 42.
- 22 **Ibidem**, p. 29.
- 23 **Ibidem**, p. 57, 139.
- 24 **Ibidem**.
- 25 **Ibidem**, p. 34.
- 26 **Ibidem**, p. 35.
- 27 Pentru musulmani acest salut echivalează cu „bună ziua.” În epoca lui Kemal Atatürk el a fost considerat drept un salut reacționar.
- 28 **Ibidem**, p. 35-36.
- 29 **Ibidem**, p. 46.
- 30 **Ibidem**, p. 47.
- 31 **Ibidem**, p. 56.
- 32 **Ibidem**, p. 48-50.
- 33 **Ibidem**, p. 55.
- 34 **Ibidem**, p. 59, 64.
- 35 **Ibidem**, p. 63, 72, 114.
- 36 **Ibidem**, p. 94.
- 37 **Ibidem**, p. 99, 113.
- 38 **Ibidem**, p. 67-68.
- 39 **Ibidem**, p. 72-73.
- 40 **Ibidem**, p. 68, 74.
- 41 **Ibidem**, p. 73.
- 42 **Ibidem**, p. 74.
- 43 **Ibidem**, p. 78.
- 44 **Ibidem**, p. 82, 148.
- 45 **Ibidem**, p. 85-87.
- 46 **Ibidem**, p. 74.
- 47 **Ibidem**, p. 97.
- 48 **Ibidem**, p. 99.
- 49 **Ibidem**, p. 106.
- 50 **Ibidem**, p. 100.
- 51 **Ibidem**, p. 148.
- 52 **Ibidem**, p. 105.
- 53 **Ibidem**, p. 110: „atât s-au târăuit ca la negoțul de cai.”
- 54 **Ibidem**, p. 120; vezi și o scurtă caracterizare la E. Kuran, **Osmanlı tarihçiliginde hafırat çeşitin doguşu ve gelişmesi în Studij Preottomani e ottomani**, Atti del Convegno di Napoli (24-26 settembre 1974), Napoli, 1976, ed. Aldo Galotta, p. 175.
- 55 **Zwischen Paschas und Generälen**, p. 120.
- 56 J. Baron de Testa, **Recueil des traités de la Porte Ottomane avec les Puissances étrangères depuis 1536**, vol. IX (Austria), Paris, 1898, p. 72 publică numai regestul său: Fixation des limites de la Bosnie. Règlement des différends relatifs aux tshardaks construits sur la frontière, à la capture d'un navire dans le port de Durazzo et aux brigandages exercés à Kecskemét sur des négociants turcs.

⁵⁷ **Zwischen Paschas und Generälen**, p. 123-124.

⁵⁸ **Ibidem**, p. 130.

⁵⁹ **Ibidem**, p. 129.